

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

ШЕВЧУК ДМИТРО МИХАЙЛОВИЧ

УДК 14:32:316.3

**ОНТОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО СВІТУ
(СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Предборська Ірина Михайлівна,
Інститут вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України,
головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Козловець Микола Адамович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри філософії;

доктор філософських наук, професор
Немчинов Ігор Геннадійович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри філософії;

доктор філософських наук, професор
Пасько Ярослав Ігоревич,
Київський університет імені Б. Грінченка,
професор кафедри філософії.

Захист відбудеться 28 квітня 2015 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.01 в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастионна, 9, 9-й поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастионна, 9.

Автореферат розіслано «___» березня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Грищенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Філософське розуміння основ політичного світу є доволі закономірним з огляду на природній зв'язок людини і політики, що був помічений уже античними філософами – Платоном і Аристотелем. В основі кожного концепту соціальної філософії, яка займається вивченням політики, лежить певна феноменальна реальність, що проявляє політичне. Втрата зв'язку між поняттям та феноменальною реальністю призводить до того, що філософія оперує «порожніми» поняттями. Осмислення основних феноменів політичної реальності, їх своєрідне «проявлення» створює підґрунтя для раціональної реалізації політики. Зрештою, в межах соціальної філософії чітко усвідомлено, що сучасна політика виявляє прагнення до реконфігурації власного простору. Тому-то й постає потреба у розробці концепції політичного, яка базується на розумінні смислів, що ним породжені.

В сучасній філософській літературі доволі часто зустрічаються приклади феноменів, котрі видаються політичними, але не є ними за своєю суттю. До цього додається діагностика утвердження постполітичної парадигми, яка нівелює можливість проявлення смислів політичного через панування маркетингових технологій, механізмів державного управління тощо (терміном «постполітика» описують ситуацію у США за президентства Барака Обами, у Франції – за президентства Ніколя Саркозі, в Італії – за прем'єрства Сильвіо Берлусконі тощо). Про кризу політичного свідчать заклики впровадити у політичний світ нову інтенсивність, здійснити радикалізацію політичного, його редефініцію. Разом з тим, з огляду на антидемаркаціоністське налаштування сучасної культури гостро постають питання про можливість бути сьогодні політичним суб'єктом, який чітко визначає власну політичну позицію, протиставляючи її іншим позиціям. Не можна оминати увагою й того, що діагностика кризи політичного – це ніщо інше, як пошук теоретичного способу схоплення надзвичайної динаміки перебігу процесів у сучасній політиці. Опис кризового стану світу політики, насправді, виявляє передумови для розуміння його трансформацій, що має на меті вказати на автентичні виміри політичного буття.

Політичний світ витворюється не лише на основі розуму, але й через використання вірувань, уявлень, міфів, стереотипів, ілюзій та емоцій. Більше того, в умовах сучасності можемо спостерігати, як розум все більше втрачає свої позиції, що простежується у критиці тих політичних теорій, які принципово спиралися на засади раціоналізму (наприклад, лібералізм), а також сумніві в універсалізмі європейського розуму. В цьому контексті постає проблема раціонального обґрунтування принципів справедливості, рівності, політичної свободи тощо. Слід враховувати й те, що ставлення сучасної людини до політики змінилося. Виникають протести, що не висувають строго політичних вимог, демократична політика доволі часто виявляє «неполітичність», а розвиток демократії на початку ХХІ століття породжує феномени та тенденції, що свідчать про здійснення проєктів «контрдемократії» (П. Розанвалон) чи «постдемократії» (К. Крауч).

В умовах сучасності змін зазнає також соціальна онтологія. Дослідники все більше звертають увагу на мінливість соціального простору, нелінійність соціальних і політичних процесів, мережеву топологію, нестабільні онтології. Це, безперечно, зумовлює необхідність розглянути онтологію політичного світу та трансформації, яких вона сьогодні зазнає.

Узагальнюючи, можна ствердити, що соціально-філософське осмислення онтологічних вимірів політичного світу набуває актуальності з огляду на дві засадничі проблеми. По-перше, опис політичного світу часів модерну вичерпав себе. Традиційні дихотомії (наприклад, ліві-праві) не можуть репрезентувати політичну дійсність повною мірою. З'являються такі політичні феномени, які принципово не вкладаються в концепції, що прагнуть їх теоретично осягнути. Відповідно, доцільно говорити про необхідність переосмислення засад соціально-філософського дослідження політики. По-друге, немає підстав, аби повністю покладатися на постмодернізм. Його суперечності проявляються хоча б у тому, що він не дає можливості до кінця зрозуміти: чи додання традиційного розуміння політичного є тоталізацією постполітики? Чи спрямоване воно на породження нових форм політичного буття? Крім того, сам постмодернізм не є однорідним, виявляючи непослідовність, наприклад, у ставленні до модерну.

Саме в такому контексті постає необхідність нового структурування досвіду політичного світу, що, однак, не відкидає досягнення модерної і постмодерної філософії, але переосмислює їх.

Стан розробки проблеми, її джерела та актуалізація. Філософське осмислення політики сягає античних часів. У працях Платона («Держава») та Аристотеля («Політика») було закладено засади розуміння політичного порядку в його нерозривному зв'язку із людиною. Крім того, у межах класичної філософії відсутнє розрізнення політичної філософії та політичної теорії. Таке розрізнення спричинила переорієнтація соціально-філософської проблематики в епоху Ренесансу (Н. Макіавеллі) та Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спіноза). В сучасній філософії можемо спостерігати спроби реконструкції класичної політичної філософії (Х. Арндт, Й. Ріттер, Л. Штраус) та намагання визначити особливості філософського підходу до проблем політики (І. Берлін, А. Глухов, Б. Капустін, М. Круль, П. Манан, О. Пятигорський, А. Свіфт, А. Шагай). Важливою проблемою є окреслення сутності і кола проблем сучасної політичної теорії та визначення її зв'язку із політичною філософією (Г. Алмонд, Т. Болл, Дж. Ганнел, Р. І. Гудін, Д. Істон, Х.-Д. Клінгеманн, А. Коббан, М. Оукшот, Дж. Сейбін, Л. Спенс). До проблеми переорієнтації та трансформації теоретичного вивчення політики зверталися К. Байме, Г. Р. Г. Гривз, Ш. Уолін. Серед вітчизняних дослідників даної проблематики доцільно згадати В. Зінченка, М. Култаєву, О. Кузя, С. Пролєва, З. Самчука, О. Слободяна.

Найбільш значущими проблемами соціально-філософського аналізу політики, на які звертають увагу дослідники сьогодні, можна вважати: засади формування політичного порядку та його розгортання в історичному процесі (Л. Болтанськи, С. Гантінгтон, К. Маркс, Л. Тевено, Е. Фетелін, Ф. Фукуяма), держава і громадянське суспільство (Р. Зимовець, Б. Капустін, П. Козловськи, С. Лозниця,

Я. Пасько), влада (Н. Луман, Т. Парсонс, С. Пролєєв, М. Фуко), ідеологія (Л. Альтюссер, С. Жижек, К. Мангайм, М. Михальченко, Г. Мусіхін, П. Рікер, З. Самчук, Дж. Шварцмантель), соціальні та політичні зміни (Б. Буден, І. Предборська, П. Штомпка), трансформації демократичного проекту (Д. Дзоло, К. Крауч, Р. Патнем, Ж. Рансьєр, П. Розанвалон), моральні основи політики (К.-О. Апель, С. Каспе, А. Макінтайр, І. Шапіро), проблема справедливості (Р. Нозік, Дж. Ролз, М. Сендел), проблема насильства в політичному світі (В. Беньямін, О. Білий, С. Гусейнов, С. Макєєв, Ю. Парахонський), вплив глобалізації на політику (У. Бек, О. Гьофе, В. Зінченко, М. Козловець), співвідношення між правовим порядком і політикою (Р. Дворкін, Г. Єллінек), вплив позасвідомих структур на функціонування політичного світу (Ж. Лакан, Р. Ліктмен, Г. Маркузе, Р. Якобі), формування і ефективне функціонування соціальних і політичних інституцій (К. Касторіадіс, М. Олсон, Е. Остром, Дж. Серль), онтологічний і антропологічний зсуви в сучасній філософії та їх вплив на розуміння політики (Дж. Батлер, С. Жеребкін, В. Подорога, Ж.-М. Шеффер).

Філософський підхід до сучасного політичного світу передбачає критичне ставлення до тих феноменів, які спотворюють буття людини в ньому. Основні засади такої критики розробляли в сучасній соціальній філософії: Т. Адорно, Ж. Бодріяр, М. Горкгаймер, Г. Дебор, Ж. Дерріда, Ф. Джеймісон, Г. Маркузе, М. Уолцер, М. Фуко, В. Фурс та ін.

Важливе значення для розробки методологічних засад соціально-філософського дослідження політичного світу мала інтерпретація та розвиток ідей представників вітчизняної філософії: Є. Бистрицького, І. Бойченка, А. Єрмоленка, М. Зайцева, В. Іванова, С. Кримського, А. Лоя, В. Лук'янця, В. Ляха, В. Малахова, М. Михальченка, М. Поповича, В. Рижка, Н. Хамітова, О. Шевченка.

Впровадження інтерпретативного аналізу зумовило звернення до досвіду феноменологічного осягнення політичного. Зокрема, особливе значення мали ідеї, представлені в працях «пізнього» Е. Гуссерля, М. Гайдеггера, Я. Паточки, Г. Лангребе, А. Шюца, К. Шумана, Б. Вальденфельса, К. Гельда, К. Лефора, М. Мерло-Понті, Г. Шпета, А. Гняздовського. Теоретично значущим є також аналіз феноменологічних ідей в працях російських дослідників І. Інішева, В. Молчанова, Н. Мотрошилової. Серед українських дослідників феноменології та її методологічних можливостей слід згадати В. Кебуладзе, Р. Кобця, С. Кошарного, Є. Причепія, А. Ішмуратова.

Вплив герменевтичної традиції на формування методологічних засобів інтерпретації політики розкривається через відсилання до класиків герменевтики (Ф. Шляєрмахера, В. Дільтея, Г.-Г. Гадамера), а також сучасних її дослідників (А. Бронка, Дж. Ваттімо, Г. Воронєцької, П. Рікера, Ф. Роді, С. Розена). В тому числі важливими є результати, представлені в працях вітчизняних дослідників герменевтики К. Батаєвої, А. Богачова, Т. Возняка, С. Квіта.

Основою антропологічних досліджень політики є, насамперед, досягнення різноманітних напрямів антропології: еволюціонізму (Л. Морган, Е. Тейлор), французької школи антропології (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль, М. Мосс), британського функціоналізму (Е. Еванс-Прітчард, Б. Малиновський та ін.),

сучасного структуралізму (К. Леві-Строс), марксистської антропології та сучасної динамічної антропології (В. Тернер). Згодом було виокремлено автономну галузь наукового пізнання – політичну антропологію. Серед дослідників, що займалися розробкою методологічних принципів соціальної та політичної антропології слід назвати: Ж. Баландьє, Ф. Барта, К. Ганна, К. Гірца, Е. Гелнера, М. Глюкмана, А. Когена, Т. Левеллена, Е. Ліча.

Поняття політичного набуло популярності в сучасній філософії завдяки працям К. Шмітта. Пізніше воно все частіше почало використовуватися такими дослідниками, як Ш. Врубель, Ю. Габермас, П. Дибель, А. Магун, Ш. Муфф, В. Подорога. Розуміння політики як протистояння друга і ворога, що виводиться із концепції політичного К. Шмітта, було піддано переосмисленню, аналізу та розвитку у працях Р. Воліна, Д. Дизенгауса, Ж.-Ф. Коржевана, Х. Майера, А. Михайловського, Г. Плеснера, А. Філіппова, П. Хірста, Р. Хоуза. Крім того, воно співвідноситься із розумінням соціального конфлікту у працях Р. Дарендорфа, М. Дойча, Г. Зімеля. Окремі аспекти символічного і уявного проявів соціально-політичного життя розглядалися в працях Б. Андерсона, К. Касторіадіса, Ж. Лакана, Ж.-П. Сартра, Ч. Тейлора, Ф. Федьє, М. Ямпольського.

Важливе значення для виокремлення та аналізу основних онтологічних вимірів політичного світу мали наявні дослідження публічної і приватної сфери (Х. Арендт, З. Бауман, Ш. Бенгабіб, Дж. Вайнтрауб, Ю. Габермас, Р. Сеннет, Н. Шматко та ін.), феномену сакрального та його соціального значення (Р. Арон, Е. Джентіле, М. Еліаде, С. Зенкін, Е. Канторовіч, Р. Каюа, Д. Куракін, В. Тернер), організаційної структури соціального світу (В. Бех, М. Бойченко, Д. фон Гільдебранд, Ж. Дельоз, Ж.-Л. Нансі, І. Немчинов, Е. Остром, А. Турен, Ф. Тьоніс). Вплив мережевого суспільства та сучасних медіа на функціонування публічного простору стало предметом аналізу в працях А. Артеменка, А. Барда, Я. Зодерквіста, М. Кастельса, Е. Кіна, Б. Латура, Н. Лумана. До вивчення екзистенційних феноменів, що проявляють становище людини в соціумі, зверталися М. Бердяєв, М. Бубер, Т. Джонсон, Е. Левінас, У. Садлер, Е. Фромм.

Одним із аспектів дослідження сучасного політичного світу є теоретичне схоплення спотворень політичного. У соціальній філософії були вивчені окремі аспекти цього явища, а саме: становлення біополітичної парадигми (Дж. Агамбен, М. Гардт, Р. Еспозіто, М. Лаццарато, Т. Лемке, А. Негрі, А. Олексін, М. Фуко), криза гуманізму і поширення дегуманізаційних тенденцій (Є. Андрос, Х. Ортега-і-Гассет, І. Степаненко, В. Табачковський, Ж.-М. Шеффер), вплив техніки і технологій на соціальну сферу загалом та реалізацію політики зокрема (Т. Адорно, М. Бердяєв, П. Вірільо, М. Гайдеггер, Ж. Еллюль, Х. Заксе, Р. Коен, В. Лях, М. Шелер, О. Шпенглер, Е. Юнгер, Ф. Юнгер, К. Ясперс), інструментальне використання сакральних феноменів з метою досягнення політичних цілей (Г. О. Зейтшек, К. Льовіт, Й. Метц, Дж. Мілбанк, М. Скаттола).

Проведений у даній дисертаційній роботі аналіз основ емансипативної освітньої політики, що спрямована на виявлення способу реалізації вільного розвитку людини як *bios politikos*, спирається на дослідження загальних засад освітньої політики та стану сучасної освіти в працях В. Андрущенко, В. Гельперіної,

Л. Горбунової, Б. Гофрон, Г. Жиру, В. Зінченка, А. Ілліча, В. Макбрайда, П. Макларена, І. Надольного, І. Предборської, Ж. Рансьєра, В. Савельєва, З. Самчука, І. Степаненко, П. Фрейре, В. Шамрай; на діагностику сучасного стану університету та можливостей його розвитку, що представлена в працях П. Бурдье, О. Гомілко, В. Горського, М. Гдули, Т. Добка, М. Квека, С. Курбатова, М. Мінакова, Я. Пелікана, М. Поповича, Б. Рідінгса.

Отже, на основі проведеного аналізу досліджень можемо стверджувати, що смислові співвідношення онтологічних вимірів сучасного політичного світу потребують комплексного соціально-філософського вивчення, що спрямоване на виявлення низки засадничих аспектів буття людини як *bios politikos* та можливостей її емансипації завдяки освіті. Таке дослідження проводиться у вітчизняній соціальній філософії вперше.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темою дослідження відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України «Феномен університету в контексті суспільства знань» (номер державної реєстрації 0112U002214). Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол № 10/10 від 24 грудня 2012 року).

Мета дослідження: здійснити системну соціально-філософську реконструкцію і концептуалізацію онтологічних вимірів політичного світу, що презентує проявлення смислу і меж політичного в горизонті буття людини як *bios politikos*.

У зв'язку з цим постає низка основних **завдань**, які уможливають досягнення мети дослідження:

- з'ясувати суть соціально-політичної критики як передумови соціально-філософського осмислення політичного світу;
- проаналізувати особливості соціально-філософського інтерпретативного аналізу політичного світу, що використовує досягнення феноменологічного, герменевтичного та антропологічного підходів, вказуючи на їх межі та визначаючи можливості для дослідження політики;
- розробити типологію політичного на основі схоплення його як антагоністичного, агоністичного, уявно-символічного;
- виявити вираження смислу політичного та даність його людині в аспекті співвідношення основних онтологічних вимірів політичного світу;
- визначити соціальне значення екзистенційних феноменів «відкритість на Іншого» та «політична самотність», які проявляються в політичному світі;
- дослідити соціальні та політичні наслідки становлення парадигми інформаціоналізму та породження нею влади мереж;
- проаналізувати специфіку сучасної ситуації в політичному світі, що окреслюється концептом «надзвичайного стану»;
- розглянути найбільш яскраві прояви сучасних спотворень політичного та окреслити їх наслідки для смислового розгортання буття людини як *bios politikos*;

- дослідити за допомогою метафори «машина політичного» вплив на політичний світ техніки і технологій;
- визначити роль політичної теології і політичного месіанства в проявленні сакрального в політиці та становленні політичних релігій;
- проаналізувати можливості освітньої політики як емансипативного проекту подолання смислових спотворень в політичному світі та вироблення критично-раціонального налаштування людини по відношенню до сучасної політики;
- осмислити феномен «ангажованого університету» та основні аспекти здійснення ним культурної політики, що спрямована на поширення автентичних смислів політичного.

Об'єктом дослідження є феномен політичного та його сучасні соціально-філософські репрезентації.

Предметом дослідження виступає смислове розгортання соціальної онтології політичного світу в горизонті буття людини як *bios politikos*.

Методи дослідження. Багатогранність досліджуваної проблематики та прагнення цілісного осмислення онтологічних вимірів політичного світу вимагає комплексу взаємопов'язаних між собою методологічних підходів. В рамках проведення дисертаційного дослідження використано соціально-філософський інтерпретативний аналіз політичного світу, засади якого витворені на основі сполучення дослідницьких методів та процедур таких підходів:

1) феноменологічний, засновується на дослідженнях «пізнього» Е. Гуссерля, які присвячені розумінню кризи європейської культури, феноменології соціальної дії та соціального світу А. Шюца, респонзивної феноменології Б. Вальденфельса, феноменології політичного світу К. Гельда. Центральним є поняття «політичного світу», яке надає смисл визначенням предмету соціально-філософського осягнення політики;

2) герменевтика соціально-політичної дійсності. Герменевтичний підхід окреслює особливий горизонт соціально-філософської рефлексії політичних проблем, що обумовлено онтологічним, а не лише епістемологічним, характером розуміння. Відповідно до цього, інтерпретація постає і як спосіб ставлення до світу, і як спосіб буття самого світу.

3) антропологічний, який передбачає застосування методів антропологічної редукції та антропологічної інтерпретації (О.-Ф. Больнов), а також методу «насиченого» опису (К. Гірц). Антропологічний підхід дозволяє здійснити загальне визначення концептів, які окреслюють феномен політичного у зв'язку із людським буттям та його визначеністю соціокультурними обставинами.

Крім цього, під час проведення дослідження було використано такі методи: історично-логічний, що дозволив прослідкувати розвиток філософських уявлень про політику; порівняльного аналізу для виявлення змін у станах політичного світу на різних етапах його існування; типологізації для виокремлення основних типів політичного.

Формуванню методологічних засад даного дослідження сприяли ідеї про: нерозривний зв'язок людини із політичним світом та про природність буття людини

в ньому (Платон, Аристотель, Х. Арндт); осмислення політичного через протиставлення «друг-ворог» (К. Шмітт); необхідність осмислення проявів неавтентичних форм буття людини в сучасному світі (Г. Маркузе, Дж. Агамбен); біополітичний характер сучасної політики (М. Фуко, А. Негрі, М. Хардт); емансипативний та революційний вимір освіти (Г. Жиру, П. Макларен, Ж. Рансьєр, П. Фрейре).

Наукова новизна дослідження полягає в розробці соціально-філософської концепції онтологічних вимірів політичного світу, що презентує проявлення смислу і меж політичного в горизонті буття людини як *bios politikos*.

Наукова новизна дослідження міститься у таких положеннях:

Уперше:

– розкрито методологічний потенціал соціально-філософського інтерпретативного аналізу, що спирається на феноменологічний, герменевтичний та антропологічний підходи, і який уможливорює критичне розуміння політики, будучи при цьому альтернативою позитивістським теоретичним підходам, що уникають оціночних суджень;

– розроблено соціально-філософську типологію політичного, що визначає три його типи: антагоністичне (відображає фундаментальне розмежування на істинні та неістинні форми існування політичного, а також проявляє соціальні і політичні виміри дружби); агоністичне (виявляє компромісний характер політичного, що особливо виразно проявляється в умовах сучасності, демонструючи нові можливості оновлення демократичного проекту та ліберальної ідеології), уявне і символічне (дозволяє здійснити репрезентацію політичного світу в якості витвору соціальної уяви та символічного обміну);

– запропоновано розгляд еволюції соціальних і політичних інституцій, який передбачає виокремлення її послідовних етапів: інституція сенсу, коли відбувається проявлення сенсу, значущість якого утримується в часі, оскільки формує переваги для політичних дієвців; інституція довіри, коли значущість інституції в процесі комунікації вже не потребує додаткових експлікацій і вибудовується на соціальній довірі; інституція раціо, коли утримування сенсу і довіри здійснюється за допомогою раціонально обґрунтованих та формалізованих норм і правил;

– доведено, що в умовах перманентності надзвичайного стану, який не дає можливості чіткого визначення смислу політичного, легітимність суверена забезпечується безпосередньо діями влади та ефективністю використання нею сили, незносністю актуального і неочікуваністю реального, самим моментом «оголошення» надзвичайного стану, тобто рішенням суверена;

– для вияву і аналізу спотворень в сучасному політичному світі, що нівелюють автентичність проявлення буття людини як *bios politikos*, запропоновано метафору «машини політичного», за допомогою якої: (а) вказано на технічний та технологічний аспект сучасної політики, котрий не дозволяє людині досягати безпосереднього відношення до політичного та смислів, що ним породжені; (б) визначено осмислення суті сучасної техніки та її впливу як передумови соціально-філософської критики політичних феноменів сучасності;

– обґрунтовано соціально-філософський розгляд сучасної освітньої політики як сукупності «політик», а саме: політики суб'єктивації, яка є розподіленням знання, цінностей та смислів, що спрямоване на адаптацію, інкультурацію, або емансипацію суб'єкта; політики смислу, що передбачає розуміння освіти як пошуку і трансляції смислу; політики знання, яка обумовлена зміною режиму існування знання в сучасній культурі; політики інституцій, яка пов'язана із забезпеченням транспарентності діяльності освітніх інституцій; політики рівності, що відсилає до проблеми розуміння досвіду маргіналізації та експлуатації певних груп індивідів в сучасних суспільствах. Таке розуміння освітньої політики дозволило проявити контекст, в якому вона формується та здійснюється як цілісність форми, діяльності та змісту.

Уточнено:

– розуміння екзистенційних проявів відношення між індивідуальним і спільнотним, які розкривають важливий аспект буття людини як *bios politikos*: відкритості на Іншого, що проявляється через феномени «голосу Іншого» та «обличчя Іншого», створюючи мережу відносин в політичному світі та диференціюючи відношення «Свій-Чужий»;

– позицію, згідно з якою соціальна онтологія політичного світу (зокрема, співвідношення між центральним та периферійним) зазнає змін через утвердження парадигми інформаціоналізму, що передбачає породження влади мережі, а також зумовлює новий спосіб буття політичних феноменів;

– соціально-філософську класифікацію біополітики, в результаті чого виокремлено такі її типи: біополітика як адміністративні та юридичні регуляції, що стосуються впровадження біотехнологій в життя суспільства; біополітика як танатополітика, що відображає її негативний, летальний вимір та передбачає політизацію смерті; біополітика як біополітичне виробництво, за допомогою якого здійснюється продукування соціальності в умовах «пізнього капіталізму»; біополітика як імунізація, що має убезпечити індивіда від тоталізуючої дії суспільства;

– уявлення про іманентизацію та трансценденцію смислу політичного на прикладі політичної теології та політичного месіанства.

Набули подальшого розвитку:

– соціально-філософський аналіз елементів релігійного життя та їх впровадження в сферу політики, на основі чого окреслено перспективи інтерпретації політичного завдяки відсиланню до співвідношення сакрального і профанного, яке виявляє феномен політичної релігії;

– соціально-філософське дослідження становища університету в сучасних умовах, на основі чого запропоновано окреслення інституції вищої освіти як «ангажованого університету», що здійснює свою культурну політику.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що вони дають цілісне розуміння засад політичного світу та дозволяють здійснити соціально-філософське вивчення сучасних репрезентацій його найбільш значущих онтологічних вимірів. В рамках проведення дослідження розроблено методологію інтерпретативного аналізу політичного світу, яка постає важливим засобом

соціально-політичної критики, вказуючи на ті аспекти сучасної політики, які деформують людське буття як *bios politikos*, спотворюючи (само)окреслення людини в політичному світі.

Результати дисертаційного дослідження поглиблюють розуміння політичних процесів, що відбуваються в сучасних суспільствах. Це сприятиме розробці методик аналізу та оцінки політики, теоретичному обґрунтуванню ефективного функціонування політичних інституцій, розвитку громадянського суспільства, а також вирішенню проблем політичної практики та витворенню дієвих принципів регулювання політичних відносин в сучасній Україні.

Положення дисертації можуть бути використані при підготовці навчальних програм, методичних матеріалів та занять із навчальних курсів: «Соціальна філософія», «Сучасна політична філософія», «Філософія політики», «Історія політичних вчень», «Політологія», «Філософія освіти».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійної дослідницької роботи автора. Автореферат й опубліковані наукові статті, в яких викладені основні положення дисертаційного дослідження, виконані дисертантом самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, а також під час виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних та науково-теоретичних конференціях, а саме: Науково-теоретична конференція «Етика і політика: національний і світовий досвід» (Київ, 2007); Всеукраїнська науково-практична конференція «Комунікативні технології XXI століття» (Острог, 2009); Międzynarodowa konferencja naukowa «Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce na tle europejskim» (Lublin, Polska, 2010); I Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні» (Острог, 2010); III Міжнародний науковий форум «“Простір гуманітарної комунікації”: інституалізація академічної спільноти» (Київ, 2010); III Міжнародна науково-теоретична конференція «Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності» (Житомир, 2011); Міжнародна наукова конференція «Гуманітарно-наукове знання: становлення парадигми» (Чернівці, 2011); International conference “National, Ethnic and Language Minorities in EU” (Lublin, Poland, 2011); V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми культурної ідентичності: минуле і сучасне діалогу культур» (Острог, 2012); VIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Культурна динаміка України в світовому просторі» (Рівне, 2012); I Міжнародна наукова конференція «Антропологічні виміри філософських досліджень» (Дніпропетровськ, 2012); VI Міжнародна наукова конференція «Культура в горизонті сталих і плинних ідентичностей» (Острог, 2013); Всеукраїнська наукова конференція «Філософія як культурна політика сучасності» (Острог, 2013); Філософські читання пам’яті Івана Бойченка «Людина. Історія. Нація» (Київ, 2013); VII міжнародна наукова конференція «Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття» (Острог, 2014); Наукова

конференція «Мораль і влада» (Київ, 2014); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософські проблеми сучасності» (Херсон, 2014); II Всеукраїнська наукова конференція «Філософія як культурна політика сучасності» (Острог, 2014).

Публікації: Основні результати досліджень опубліковані в 48 публікаціях, з них: 1 – одноосібна монографія «Смисл і межі політичного: філософська інтерпретація», 23 статті у вітчизняних фахових виданнях, 6 статей в іноземних виданнях, 7 статей в інших наукових збірниках, 11 тез у збірниках матеріалів конференцій.

Кандидатська дисертація на тему «Густав Шпет (1879-1937): філософська постать і методологічні погляди» була захищена у 2006 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертаційного дослідження обумовлена логікою дослідження, яка, у свою чергу, визначена метою і завданнями. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, кожен з яких має підрозділи, висновків, списку використаних джерел (366 позицій, з них 89 іноземною мовою). Загальний обсяг роботи – 423 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «Вступі» обґрунтовується актуальність та ступінь розробленості теми дисертаційного дослідження, формулюються мета та основні дослідницькі завдання роботи, розкривається наукова новизна, теоретичне і практичне значення результатів, які виносяться на захист, подається апробація результатів дослідження.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження політичного світу» присвячений аналізу особливостей філософських досліджень політики. Зокрема, визначено зміни у підходах до політичного, що відбувалися в окремі історико-філософські періоди, вказано на передумови та основні методологічні засади соціально-філософського вивчення онтологічних вимірів політичного світу.

У підрозділі 1.1. «Політичний світ як предмет соціальної філософії: до проблеми визначення метафілософських передумов аналізу політики» визначено соціально-філософський підхід до розуміння політики як осмислюючу інтерпретацію відношення людини до світу, що наповнене феноменальністю політичного в його традиційних, дійсних та ідеальних формах. Предметом соціально-філософського аналізу у цьому випадку виступає феномен політичного, репрезентації якого виявляють смислове розгортання буття людини як *bios politikos* та визначають горизонт політичного світу. На основі звернення до історії філософії продемонстровано, що класична політична думка не розрізняла поділу на політичну філософію та політичну теорію, оскільки політика розумілася як наука про блага і справедливе життя. В епоху Нового часу політична філософія перетворюється на філософію соціально-політичної реальності, а в сферу політичного життя впроваджується *techne* як досконалий засіб утвердження політичного порядку. У ХХ ст. для філософського осмислення політики привабливою стає ідея теоретичного синтезу різних підходів та методологій. Поєднання методологічних програм слід застосувати до осмислення феномену політичного. Підкреслено, що

прагнення досягнути цілісного розуміння політики має орієнтуватися на схоплення смислу політичного, як той проявляється в горизонті людської екзистенції. Визначаючи предмет філософського осмислення політики, у роботі проаналізовано феномен давньогрецького *полісу*, поняття спільного блага, політичний порядок.

Окреслено особливість позиції, яку займає філософ по відношенню до політичного світу. Філософ політики прагне здійснювати раціональну критику, яка ґрунтується на розумінні. Крім того, інтерпретативний характер політичної філософії доповнюється нормативним – філософський підхід передбачає можливість оцінки політичних явищ. У такий спосіб політичну філософію визначають як нормативну політичну теорію. Встановлено, що нормативний характер філософських досліджень складає метатеоретичне підґрунтя політичної теорії, а також відсилає до історії політичних ідей, даючи можливість зрозуміти генезис того чи іншого політичного явища.

У підрозділі 1.2. «Соціально-політична критика як передумова інтерпретативного аналізу сучасної політики» стверджується, що соціально-філософське вивчення онтологічних вимірів сучасного політичного світу вимагає критичного підходу до осмислення політичних феноменів. Проаналізовано найбільш важливі стратегії соціально-політичної критики ХХ століття: критичної теорії суспільства (М. Горкгаймер, Г. Маркузе та ін.), антиліберальної постави (О. Шпенглер, К. Шмітт, Е. Юнгер, Ю. Евола та ін.), художньо-естетичної альтернативи (Г. Дебор, Ж. Рансьєр) та постструктуралізму (Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі).

Зауважено, що критика політичного світу набуває інтерпретативного характеру в аспекті звернення до історії політичної філософії та пошуку справжніх смислів політичного в розумінні його філософами попередніх епох. Критичне налаштування по відношенню до актуального стану речей здобуває доцільність та своєрідну інтелектуальну легітимність через відсилання до класиків та спробу їх інтерпретації в контексті сучасності (Х. Арндт, Л. Штраус).

Осмислення суті інтерпретативної критики виявило, що вона витворюється на основі екзистенційного відношення до політичного світу. Критична позиція політичного філософа набуває форми соціально-філософської рефлексії як над «повсякденними» («природними»), так і над філософськими інтерпретаціями політичних феноменів, метою якої є окреслення онтологічних вимірів політичного світу. Соціально-політична критика стає складовим елементом інтерпретативного аналізу політичного світу.

Підрозділ 1.3. «Засади феноменологічного осмислення феноменів політичного світу» присвячено аналізу можливостей використання феноменології для філософського дослідження політичних феноменів. У роботі доведено, що попри твердження Е. Гуссерля про принципову аполітичність феноменології, подальший розвиток цього філософського руху дозволяє розробляти феноменологію політичного світу. Показано, що ідея своєрідної «реметафізикалізації» політичної філософії, що реконструйована із Гуссерлевого розуміння кризи європейських наук, перегукується із концепцією нової науки політики Е. Фегеліна, який твердив про необхідність «ретеоретизації» політичної науки.

Окреслення можливості використання феноменології як методу осмислення політичного, розглянуто як спосіб здійснення «переломного відсилання» до Е. Гуссерля. Цей спосіб інтерпретації феноменологічної філософії передбачає визначення її відношення до політичного не стільки «згідно із Е. Гуссерлем», скільки «замість Е. Гуссерля». Встановлено, що питання про можливість феноменологічної політичної філософії набуває сенсу через призму критичного осмислення ідеї феноменології. Серед проблем, на яких зосереджується феноменологічне осмислення політичного, виділено та проаналізовано такі: взаємовідношення між життєвим світом та історією, проблема інтерсуб'єктивності, проявлення смислу у соціальному світі.

Доведено, що важливим аспектом феноменологічного осмислення політики є розробка поняття «політичного світу». Це поняття найменш заплутане та не «перевантажене» значеннями (можна сказати, найменш заідеологізоване), а також залишає місце для кожного вживання атрибуту «політичне». Політичний світ, який визначається як предмет соціальної філософії, не існував завжди і всюди. Він витворюється в часи, коли давньогрецький поліс став громадянським і демократичним. З цим процесом пов'язується також поява політичної філософії.

Встановлено, що феноменологічне осмислення політичного світу, яке витворюється із прагнення схопити справжній смисл політичного та окреслити його межі, має велике значення для розуміння сучасного стану демократії, осмислення основ лібералізму тощо. Феноменологія дозволяє схопити момент творення політичного світу, а також сприяє розумінню цього моменту не лише в аспекті історичного розвитку, але й як універсальне трансісторичне явище. Аналіз онтологічних засад політики, що здійснюється в рамках феноменології тісно пов'язується із схопленням смислу політичних феноменів для людини. Феноменологія виводить на проблему буття людини у політичному світі, сама маючи екзистенційне налаштування, що впливає із її історико-філософських трансформацій в ХХ ст.

У підрозділі 1.4. «*Особливості інтерпретації політичних феноменів у світлі сучасної герменевтики*» розглянуто питання про використання досвіду сучасної герменевтики для актуалізації герменевтичного аспекту соціальної філософії, що використовує інтерпретативний аналіз політики. Стверджується, що набуваючи статусу «радикальної онтології», герменевтика відіграє особливе значення для сучасності, яку часто окреслюють не інакше, як «епоха інтерпретацій». Визначаючи можливість інтерпретативного аналізу як способу соціально-філософського осмислення політичного світу, звернуто увагу на досвід соціальних наук, які використовують герменевтичні стратегії в своїх дослідженнях. Стверджується, що вплив герменевтики на аналіз соціальних та політичних процесів дозволяє перенести акцент зі сфери функціонування соціальних значень на їх творення, що відбувається на основі взаємин між суб'єктами.

Передумовою окреслення можливостей герменевтичного підходу до дослідження політичного світу, його онтологічних вимірів визначено герменевтику соціальної дії. Доведено, що соціальна дія може бути «прочитаною» як певний соціальний «текст», а відтак – проінтерпретованою, оскільки вона пов'язана зі

світом знаків і репрезентується за допомогою знаків. Політичний світ як символічна система структурується таким чином, що має будову, подібну до будови тексту. При цьому зауважено, що соціальний «текст» не постає об'єктом пасивного сприйняття, він завжди витворюється соціальними агентами на основі використання наявних дискурсів та позадискурсивних практик повсякденності; цей «текст» передбачає власну відкритість і можливість живого діалогу з ним.

Доведено, що важливою категорією філософської герменевтики для опису політичної реальності є *передрозуміння*, яке: а) виконує роль засобу для теоретичного схоплення соціально-політичного досвіду і б) визначає очевидності, з якими стикається свідомість у соціально-політичному бутті.

Встановлено, що альтернативу герменевтичному підходу до розуміння соціальності та політичного можуть складати концепції перформативу та перформативності, що пов'язані із «перформативним поворотом», який визначається як нова парадигма гуманітарних та соціальних наук. У роботі здійснено порівняння двох різновидів осмислення політичного світу – герменевтичного і перформативного, – котрі, маючи на меті досягнути розуміння, витворюють політичний проект на основі конструювання смислів політичного в контексті інтерсуб'єктивної взаємодії індивідів. На основі цього розрізнено два види політики – політику перформативності і політику значення, та показано якою мірою вони співвідносяться.

У підрозділі 1.5. «Методологічні засади антропологічного опису політичних феноменів» стверджується, що феноменологічний та герменевтичний підходи у здійсненні соціально-філософського аналізу політичного та його репрезентацій, які окреслюють онтологічні виміри політичного світу, слід доповнити антропологічним осмисленням політики, що дозволило здійснити цілісний інтерпретативний аналіз політичного світу. Фундаментом є політична антропологія як субдисципліна соціальної антропології, яка зосереджується, передусім, на аналізі особливостей формування та функціонування політичного порядку в різних культурних умовах, а об'єднавчим «стрижнем» виступає ідея «насиченого опису», яку запропонував К. Гірц у своїх працях. Виявлено три особливості «насиченого опису»: по-перше, він має інтерпретативний характер; по-друге, інтерпретації піддано соціальний дискурс; по-третє, завдяки інтерпретації «сказане» виокремлюється із потоку того, що відбувається та зникає, і фіксується у прочитуваній формі.

На основі аналізу формування політичної антропології у ХХ ст. виокремлено та розглянуто найбільш важливі проблеми, розробка яких має значення для вивчення онтологічних вимірів політичного світу, а саме: особливості політичної структури та відносин в різних суспільствах; зв'язок влади із елементарними структурами, які становлять її першооснову; проблема забезпечення легітимності традицією; становлення та розвиток політичної культури; динаміка традиційного і модерного в політичному світі; співвідношення між політичним та родовим; антропологія насилля; сакралізація влади та вплив релігії на політику.

Встановлено, що політична антропологія звертає увагу не лише на ті феномени, що традиційно відносяться до політичної сфери, але й на певні стратегії, що стосуються сфери «мікрополітики», а саме: неформальні та «закулісні»

відносини й наслідки їхнього впливу на конституювання політичного простору. Антропологічний підхід, який звертає увагу на неформальні структури політичного світу, дає можливість окреслити механізми формування політичної культури, що дозволяє краще зрозуміти співвідношення «явного» та «неявного» у політичному бутті людини, а також визначити «видимі» та «невидимі» межі політичного.

Окреслення засад соціально-політичної критики та представлення трьох підходів – феноменологічного, герменевтичного та антропологічного – дозволило розробити соціально-філософську методологію інтерпретативного аналізу політичного світу. Особливістю цього аналізу є: 1) зосередження уваги на зв'язку людини як *bios politikos* із політичним світом; 2) осягнення засад політики, що презентуються завдяки смислового розгортання онтологічних вимірів політичного світу; 3) виявлення неавтентичних проявів політичного, що зумовлюють дегуманізаційні тенденції в сучасній політиці.

Другий розділ «Соціально-філософська типологізація політичного на основі проявлення його смислу» присвячений розробці типології політичного на основі виокремлення політичного як антагоністичного, агоністичного, уявного і символічного. Інтерпретативний аналіз онтологічних вимірів політичного світу має на меті зрозуміти суть політичного як такого. Така вимога впливає хоча б із того, що за своєю суттю політичне постає феноменом, яким «просякнута» людська природа.

У підрозділі 2.1. «Антагоністичне політичне як прояв смислу співвідношення «друг-ворог» зосереджено увагу на найбільш поширеному розумінні феномену політичного в межах соціальної філософії, яке пов'язане із визначенням його антагоністичного характеру. Встановлено, що антагоністичне начало сягає онтології політичного світу і відображає фундаментальне розмежування на істинні та неістинні форми існування політичного як такого. Зауважено, що соціально-філософське осмислення політичного може передбачати концептуальні та аксіологічні антагонізми. Іншими словами, конфлікти, суперечності і розриви можуть поставати на рівні понять, якими описується політичний світ, а також цінностей, за допомогою яких конституюється та регулюється його порядок. Такий концептуальний та аксіологічний антагонізм породжує конфлікт інтерпретацій феноменів політичного світу.

Спираючись на впливову в межах сучасної філософії концепцію політичного як антагоністичного К Шмітта, автор доповнює розуміння ворожості завдяки зосередженню уваги не лише на її проявах зовні спільноти, але й всередині. Обидві форми породжують інтенсивність феномену політичного. Зроблено висновок, що людське буття характеризується невизначеністю та відкритістю, що виявляє неможливість остаточного самоокреслення людини у потоці історичного процесу, а також універсальністю, що передбачає різні можливості (навіть протилежні) здійснення людини. Невизначеність та універсальність закладають горизонт відношення до політичного світу, яке виявляє його онтологічну роздвоєність на «чуже» і «своє».

Виходячи з концепції політичного, що спирається на відношення «друг-ворог», запропоновано окреслення політичного світу як світу спів-буття із другом.

Це спів-буття закладає онтологічні передумови творення політичної спільноти. Визначено, що дружба в її соціальному вимірі є скріпленням солідарності. Вона стає онтологічною передумовою для інших типів спільнотних зв'язків. При цьому дружба має здатність витворювати близькість між людьми та спільні місця їх спів-буття. Із переплетіння таких спільних місць, заснованих на дружбі, формується політична топографія.

На основі розуміння політичного як антагоністичного встановлено, що політичний світ ніколи не може характеризуватися нейтральністю. Його основою є певна центральна область, яка визначає головні теми суперечностей при розподілі на друзів та ворогів. Разом з тим, у політичному світі спостерігається тяжіння до того, аби подолати конфліктність та суперечності, породжені центральною областю, що започатковує процес нейтралізації та деполітизації.

Проблема розуміння політичного як антагоністичного, що актуалізує необхідність визначення ворога в його політичному проявленні, пов'язане із ширшим контекстом філософського осмислення взаємодії з Іншим. Відношення «друг-ворог» зосередило увагу на «зустрічі» з Іншим/Чужим у політичному світі, його інтерпретації та ідентифікації. Це зумовлене, зокрема, й тим, що здійснюючи спробу окреслити себе, витворити власну ідентичність, індивід обов'язково відчуває необхідність співвіднести себе із тим, що відрізняється від нього, у тому числі вступаючи з Іншим у відносини, насичені антагонізмом.

Підрозділ 2.2. «Агоністичне політичне як утвердження плюралістичної перспективи політичного світу» присвячений окресленню типу політичного, що виявляє більш м'яку форму протистояння у політичному світі – агонізм. Політичне як агоністичне передбачає боротьбу, яка не спрямована на знищення супротивника (як це має місце у випадку антагонізму, коли Інший сприймається як ворог); ця боротьба прагне утвердити перевагу конструктивного начала, переводячи протистояння у форму змагальності та гри. Даний тип боротьби сягає початків європейської соціокультурної системи. Наприклад, антична культура демонструє просотування агонічного начала в усі сфери культурного буття. Політика не є винятком – змагальна боротьба у політичному світі постає як засіб утвердження та переформатування політичного порядку, а регулятором цього є прагнення досягнути блага.

Розглядаючи розуміння політичного як агоністичного в сучасній соціальній філософії, проведено аналіз концепцій агоністичної демократії Ш. Муффа та агоністичного лібералізму Дж. Грея.

Концепція агоністичної демократії ґрунтується на розрізненні політики і політичного як онтичного і онтологічного. Політичне співвідноситься із соціальним, обидва вони набувають статусу Гайдеггерівських екзистенціалів, себто граничних вимірів соціального життя. Політика сягає онтичного рівня і визначається як набір практик та інституцій, через які твориться та організовується людське співіснування в контексті конфліктності. Продемонстровано, що модель агоністичної демократії пропонується для збереження антагоністичного виміру політичного та демократичного прагнення зменшити антагонізм. В рамках цієї моделі Інший

сприймається не як ворог, але як супротивник. Саме у такий спосіб утверджується агонізм у політиці.

Визначено, що концепція агоністичного лібералізму протиставляється сучасному неолібералізму і виступає саморефлексією лібералізму з метою визначення нових завдань ліберальної теорії і окреслення її перспективи подальшого розвитку. Критика ліберального проекту стосується принципів та цінностей, які лежать в його основі. Одна із засад цієї критики передбачає необхідність переорієнтувати проект лібералізму від універсалістських сподівань, беручи до уваги плюралізм цінностей та розмаїття культурних ідентичностей.

Агоністичне здійснення політики передбачає пошук суперника, який є рівним мені. Саме тому в контексті осмислення підґрунтя агоністичних проявів політичного виступає толерантність. Дисертант робить висновок, що політика толерантності передбачає декілька аспектів: гносеологічний (визнання/невизнання атрибуту істинності для переконань Іншого), моральний (визнання/невизнання гідності Іншого), юридичний (визнання/невизнання права Іншого). Таким чином, категорією, яка дала можливість осмислити політику толерантності в умовах агонічності політичного світу є «визнання». Толерантне визнання стосується свободи Іншого, яка виявляє його особистісне буття. В результаті Інший набуває гідності, що спонукає нас до поваги.

У підрозділі 2.3. «Символічне і уявне політичне як вияв соціокультурних умов існування політичного світу» проаналізовано третій тип політичного, яким є його репрезентація як символічного та уявного. Встановлено, що розуміння політичного як уявного і символічного передбачає співвіднесення політичних феноменів із культурними системами, які часто їм передують та зумовлюють їхню появу. Такими системами можуть виступати, наприклад, ідеологія та утопія. Загалом, цей спосіб інтерпретації політичного дає краще розуміння того, що ступінь і характер символізації, а також інтенсивність впровадження символів в простір політики визначається та обумовлюється політичною культурою.

У цій частині роботи доведено, що політичний світ та його порядок визначаються, значною мірою, тим, як люди уявляють свою політичну та соціальну екзистенцію. У такий спосіб народжується феномен соціальної уяви. Останню визначено як систему уявлень, які характерні для членів певної спільноти і відображають їхнє ставлення до тих явищ і процесів, що мають місце у політичному світі довкола них, їхнє відношення до інших, а також їхні очікування та норми й оцінки, котрі ці очікування обумовлюють. Соціальна уява постає як доволі складна мережа уявлень, які мають загалом соціокультурний характер. Разом з тим, соціальне уявне складає фундамент для формування спільнотного консенсусу. При цьому воно не втрачає свого представлення у вигляді складної імагіативної системи, яка імпліцитно містить типові очікування, загальноприйняте розуміння речей, котрі лежать в основі колективних практик. Сучасні соціальні уявлення постають результатом соціокультурних процесів, що відбувалися у політичному світі, починаючи з епохи Нового часу. Саме тоді постає новий моральний порядок, який проникає в порядок уявлюваного, здійснюючи трансформації засад політичного світу.

Доведено, що функціонування символічного у політичному світі відбувається на основі особливих інституцій, які витворюються культурними засобами. В межах соціальної теорії ці інституції окреслюються як анонімні та віртуально присутні в масовій свідомості. Розгляд соціальних та політичних інституцій через звернення до символічного порядку постає альтернативою до функціоналістського підходу в осмисленні феноменів політичного світу, згідно з яким стверджується, що інституції не піддаються осмисленню інакше, аніж через звернення до їхніх функцій.

На основі аналізу політичного як уявного та символічного було доведено, що особливого політичного значення набуває фантазія, яка визначається як уява, що виробляє образи мимовільним чином. Виокремлюючи два різновиди уяви – репродуктивну і продуктивну, особливу увагу було зосереджено на продуктивній, яка може виступати засобом емансипації індивіда, що забезпечується соціально-політичною функцією естетики та мистецтва. Окреслюючи роль символів для політики, було виявлено, що відсиланням до символічного насичений процес самоінтерпретації суспільства. За допомогою символічного сутність політичного сприймається інтуїтивно.

Соціально-філософський аналіз антагоністичного, агоністичного та уявного і символічного проявів політичного закономірно вивів на проблеми ідентичності (в тому числі ідентичності політичного дієвця), сучасного стану демократії, формування основ політичної культури тощо. Це демонструє, що дана типологія не є абстракцією, а стосується політичного життя в його історичних та актуальних формах.

Третій розділ «Онтологічні виміри політичного світу в горизонті їх смислового розгортання» присвячено аналізу основних онтологічних вимірів політичного світу, якими визначено публічне-приватне, індивідуальне-спільнотне, сакральне-профанне, центральне-периферійне. Ці відношення були виокремлені, оскільки вони мають фундаментальний характер, визначають смисловий горизонт політичного світу, виявляють через свою дихотомічність граничні стани політичного і складають передумову для витворення регіональних онтологій.

У підрозділі 3.1. *«Дихотомічність відношення публічного і приватного»* мова йде про публічну та приватну сфери як важливі елементи соціальної онтології, що впливають на існування та функціонування політичних і соціальних інституцій, суспільні проекти та дискурси. Автором встановлено, що публічне/приватне розуміється в межах соціальної філософії як засаднича дихотомія, що структурує соціальну та політичну реальність. Визначено, що публічне і приватне – це сфери, де в горизонті повсякдення витворюються значущі для людей смисли. Іншими словами, публічна і приватна сфери є невід’ємними елементами життєвого світу, що репрезентуються в ментальних структурах, які включають ідентичності, колективну та індивідуальну пам’ять, соціальні уявлення. В аспекті актуальних соціально-політичних дискусій та діагностик цей вплив проявляється, наприклад, у занепокоєнні приватизацією публічного як проявом сучасної політики партикуляризації інтересів, або ж, навпаки, застереження від упублічнення приватного, що може набувати форм підпорядкування приватної сфери спільнотному (наприклад, у випадку тоталітаризму) або ж форм домінування

патримоніальних відносин в політиці (наприклад, це виявляють політичні світи, в яких не достатньо розвинуті модерні політичні інституції).

Публічна сфера визначається через відсилання до принципів соціально-політичної комунікації, що передбачає раціональну дискусію, яка має на меті можливість висловлення різних позицій та досягнення згоди. Було запропоновано такі складові компромісу на основі публічності: 1) можливість доступу усіх до раціональної дискусії щодо умов досягнення консенсусу; 2) спираючись на політичну культуру як регулятор взаємодії між різними політичними сторонами; 3) трактування «агоністичного компромісу» ширше, аніж просте зведення до демократичних процедур.

В процесі аналізу співвідношення між публічним і приватним було звернуто увагу на вплив сучасних медіа на політичний світ. Встановлено, що нові медіа пропонують власні способи когнітивних інтерпретацій інформації, яка має соціальну значущість. Такі інтерпретації передбачають витворення нових структур впорядкування знання. Оскільки в умовах інформаціоналізму швидкість творення таких когнітивних структур завдяки використанню інформаційних технологій значно перевищує можливості людського інтелекту, з'являється відчуття пасивного долучення до цих структур. Доведено, що сучасний етап еволюції медіа закладає момент відтворення суспільства у медіумі своєї комунікації. Таким чином, медіакомунікації виступають «ключем» для розуміння аутопойезиса суспільства як комунікативної системи.

У підрозділі 3.2. «Конститутивний смисл відношення індивідуального і спільнотного» з метою здійснення соціально-філософського осмислення засадничих аспектів співвідношення між індивідуальним і спільнотним було використане поняття етосу, за допомогою якого у роботі розуміється певний усталений досвід, здобутий на основі історичного буття спільноти, що зберігає зв'язок із вимірами традиції і презентує найбільш вдалі способи дії в тій чи іншій ситуації. Зокрема, було виділено: етос служіння спільнотному, етос підкорення спільнотному, етос насилля, етос єдності і множинності, етос обміну матеріальними благами та ідеями.

Доведено, що співвідношення між індивідуальним та спільнотним проявляється через наближеність, що виступає політичним та соціальним виміром близькості. Завдяки цій категорії більш точно проявляються уже усталені в соціальній філософії розрізнення спільноти і суспільства (Ф. Тьоніс) та *socius*'а і ближнього (П. Рікер). На основі цього вперше було запропоновано розуміння становлення соціальних і політичних інституцій відповідно до трьох етапів: інституція сенсу, інституція довіри та інституція раціо. На першому етапі в певному соціально-політичному контексті політичний феномен проявляє сенс, значущість якого утривалюється в часі, оскільки формує переваги для політичних дієвців. Верифікація цього сенсу здійснюється на основі комунікації, завдяки чому вона транслюється до інших дієвців. У результаті сталості такої трансляції формування інституції переходить на етап довіри, коли значущість у процесі комунікації вже не потребує додаткових експлікацій. Третій етап – інституція раціо виявляє утривалювання сенсу і довіри за допомогою раціонально обґрунтованих та

формалізованих норм і правил. Таким чином, інституція здобуває свої «видимі» обриси та структуру. Виокремлення цих трьох етапів здійснене задля більш детального пояснення того, яким чином відбувається творення інституції.

Більш точно особливість смислового розгортання даного виміру політичного світу розкрито за допомогою екзистенційних феноменів, якими є: відкритість на Іншого, що проявляється через феномени «голосу Іншого» та «обличчя Іншого», творячи мережу відносин в політичному світі та диференціюючи відношення «Свій-Чужий»; феномен політичної самотності, який розкрито через феноменологію самотності та ситуацію людини в світі, протистояння тоталізації життєсвіту спільнотним, відчуження і аномію, неможливість налагодити комунікацію, самопізнання та пошук ідентичності.

Встановлено, що смисл, який породжений співвідношенням індивідуального і спільнотного, дає можливість людині визначати власне місце в контексті проявлення політичних феноменів. Цей смисл вказує на передумови для ідентифікації політичного суб'єкта через постулювання власної індивідуальності, а також закладає фундамент для солідарності, що виражає автентичний вимір спільнотного буття.

У підрозділі 3.3. «Політичні аспекти відношення сакрального і профанного» сакральне і профанне розуміються як начала, що визначають фундаментальні виміри буття людини в світі. Встановлено, що існує певна асиметрія у співвідношенні цих вимірів, яка впливає із амбівалентності сакрального – позитивного (сакральне як чисте) та негативного (сакральне як нечисте, прокляте). Доведено, що співвідношення між сакральним і профанним дозволяє більш детально зрозуміти політичний світ у проявах надзвичайності та нормальності. Через призму категорій «сакрального» і «профанного» проявляється два стани політичного світу. Перший, ґрунтується на ідеї політичного як стихійного, нестабільного, екстраординарного; другий містить в своїй основі політичне як усталене і структуроване, таке, що чітко відображає основні дихотомії та ієрархії.

Формування політичного світу завдяки відсиланню до сакрального проаналізовано на прикладі ідеї «двох тіл короля», яка набула поширення в межах середньовічного християнського світогляду та має політичне, юридичне та теологічне значення. Визначено, що політичним аспектом цієї ідеї є ствердження принципу подвійності явлення особистості, що стає передумовою дихотомічної концепції влади.

Звернення уваги на впровадження елементів релігійного життя в сферу політики дозволило виявити феномен політичної релігії, вивчення якого здійснюється в межах антимодерністського аналізу, критичного аналізу та політологічного аналізу. Крім того, встановлено, що основні маніфестації співвідношення сакрального і профанного в горизонті політичного пов'язані із такими формами досвіду: революційний досвід, естетичний досвід, апокаліптичний досвід. Співвідношення сакрального і профанного має значення для підтримки онтології політичного, оскільки характеризується абсолютністю (а навіть радикальністю), яка впливає із властивостей сакрального; об'єктивується в соціальних та політичних практиках; визначає відношення індивіда до політики, а

також закладає перспективу розуміння політичного життя в межах окремих методологічних підходів (скажімо тих, що прагнуть осмислювати тоталітаризм як специфічну релігію).

У підрозділі 3.4. «Трансформації політичного в контексті розгортання відношення центрального і периферійного» здійснено аналіз співвідношення центрального та периферійного вимірів політичного світу в контексті: децентрації суб'єкта та його ідентичності як політичного дієвця; визначення суті політичних рухів; осмислення феномену революції; утвердження мережевої організації і трансформації політичних відносин.

Доведено, що співвідношення центрального і периферійного має важливе значення для ідентифікації людини. В горизонті цих двох начал здійснюється перетворення людини на політичного дієвця: з одного боку, політичний суб'єкт постає через звернення до нього владного центру (наприклад, влада, у випадку М. Фуко, чи ідеологія, у випадку Л. Альтюсера); з іншого ж боку, людина перетворюється на політичне Я через опір центру влади утвердження своєї опозиційності, периферійності по відношенню до офіційної політичної системи.

Сучасне зміщення меж між центральним і периферійним детально проаналізовано в контексті світоглядної орієнтації на антипрогресизм (полівекторність історії), екологізм (відмова від антропоцентризму), віртуалізм (переосмислення дихотомії реальне і віртуальне), глобалізм (набуття сучасними соціальними, політичними, економічними процесами глобального виміру, що передбачає відмову від демаркації світу через визначення центру і периферії). Зміни, які відбулися, розглянуто на прикладі сучасних рухів (OCCUPY, Євромайдан), а також феноменів «партизана» і «терориста», що демонструють певне заміщення політичних дієвців, які репрезентують політичний рух.

Значущість центрального і периферійного вимірів для формування онтології політичного світу демонструє сучасне інформаційне суспільство із його принципами організації. Проведений аналіз виявив, що мережі утверджують особливий різновид влади – владу комунікації, а також, що інтерпретація влади через призму «комунікації» зумовлює десубстанціалізацію та децентралізацію, яка ставить проблему її чіткої ідентифікації.

Четвертий розділ «Прояви спотворень у сучасному політичному світі» присвячений трансформаціям, які торкнулися основних онтологічних співвідношень політичного світу в контексті сучасності.

У підрозділі 4.1. «Смислові межі політичного та сучасний контекст перманентності надзвичайного стану» розглянуто проблему неможливості точної дефініції «того, що є політичним», що в сучасній соціальній філософії окреслено за допомогою поняття «надзвичайного стану». Було встановлено, що ідея надзвичайного стану постає своєрідною онтологічною гіпотезою сучасної соціальної філософії, яка має інтенцію окреслення ситуації можливості буття і небуття політичного світу. Одним із наслідків рефлексії над цією гіпотезою стало спостереження, згідно з яким закладається нова політична раціональність.

Вказано також на те, що надзвичайний стан розкривається через «тріщини» та «щілини» політичного світу. «Щілини» буття розкривають можливість

випадковостей та неочікуваного. Надзвичайний стан спрямований на те, щоб змінити онтологію соціального і політичного, та виявляє «щільність» існування і нестійкість фактичності (актуальної ситуації). Рішення про надзвичайний стан є екзистенційним рішенням, оскільки спрямоване на визначення нового способу буття людини у політичному світі, яка може втратити свою здатність бути *bios politikos*, перетворившись на інструмент влади.

У роботі сутність надзвичайного стану визначається на основі аналізу механізмів становлення політичного порядку, проблеми легітимації дій суверена, зіткнення Реального і Символічного порядків, відсилання до юридичних регуляцій. Запропоновано такі способи забезпечення легітимності політичних дій в умовах надзвичайного стану: легітимність забезпечується безпосередньо діями влади, ефективністю використання нею сили; легітимність обумовлюється незносністю актуального і неочікуваністю реального; легітимність забезпечується самим моментом «оголошення» надзвичайного стану, тобто рішенням суверена.

Проведений аналіз перманентності надзвичайного стану в умовах сучасності дозволив встановити, що в сучасному політичному світі народжується форма надзвичайної, аномальної соціальності. Надзвичайний стан має конститутивну силу і починає претендувати на статус права. Наслідком цього є те, що право ніби підвисає, а його норми не спрацьовують в межах існуючого порядку. Топологічну структуру надзвичайного стану визначено як одночасне буття-понад і буття-в фактичності.

Підрозділ 4.2. «Дегуманізаційні трансформації bios politikos» присвячений соціально-філософському дослідженню проблеми дегуманізації і трансформації людського буття в сучасному політичному світі, проведеному на основі аналізу найбільш значущих концепцій співвідношення людини з політикою та виявленні соціокультурних механізмів і політичних технологій спотворення людської природи.

Виокремлено такі найбільш яскраві сучасні форми дегуманізації: 1) дегуманізація смислу цінностей (аксіологічний вимір); 2) дегуманізація смислу мистецтва і естетики (естетичний вимір); 3) дегуманізація методології наук про людину та метафілософії (методологічний вимір); 4) дегуманізація ідентифікації людини і речей (ідентифікаційний вимір). Дегуманізацію сучасного політичного світу розглянуто у зв'язку із: пануванням диспозитиву як структурного елементу сучасності; спектакулярністю політичних відносин; масовізацією сучасного суспільства. Диспозитив визначено як певну активність, яка здійснює управління, хоча й не має жодних підстав для цього в бутті. В умовах сучасності ця форма активності виступає певною універсалією соціально-політичних відносин, оскільки нинішній етап розвитку пізнього капіталізму характеризують як фазу акумуляції диспозитивів. Аналіз спектакулярності політичних відносин дав можливість розрізнити *перформативність* політичного (конституювання його мовними практиками) та *перформансність* політичного (спектакулярна його репрезентація, що має на меті візуальне окреслення позиції влади чи опозиції до неї). Встановлено також, що дегуманізація політичного світу через масовізацію суспільства зумовлена двома тенденціями новочасних перетворень у політичній сфері: по-перше,

перетворення політичної спільноти на народонаселення, що супроводжувало становлення біовлади і політизацію життя (М. Фуко); по-друге, стандартизація поведінки як результат реабілітації та спеціалізації праці (Х. Арндт). Неавтентичні форми буття людини як *bios politikos* проаналізовано на прикладі концепцій *animal laborans* та *homo sacer*.

У підрозділі 4.3. «Машина політичного»: сучасні механізми творення політичного світу» запропоновано метафору «машини політичного» для осмислення впливу техніки і технологій на порядок сучасного політичного світу. Засадничим для такого окреслення було спостереження, що машина політичного породжується трансформаціями сутності влади, які відбуваються, починаючи з епохи Нового часу. Сенси політичного витворюються за допомогою технологій; вибудовуються цілі системи, завданням яких є механізувати відносини у політичному світі. «Машина політичного» проникає і колонізує соціальну уяву індивіда, перетворюючи його на апологета технічної раціональності. Таким чином, було продемонстровано, що техніка втручається у спосіб буття людини як *bios politikos* і витворює новий тип суб'єкта політики.

Визначено, що «машина політичного» проявляється через автоматизм емоцій і переживань, який породжений нечуттєвістю техніки. Цей автоматизм протиставляється культурному автоматизмові, що завжди був характерний культурі у формі принесення у соціокультурний простір стереотипних реакцій. Технічний автоматизм витворює штучні емоційні стани, які людина навіть не намагається індивідуалізувати. Переживання індивідів, витворені «машиною політичного», нечутливі на смисл – їх характеристикою є байдужість. Це зумовлює постполітичні маніпуляції соціальною свідомістю, осмислення яких актуалізувало звернення уваги на такі феномени як «соціальне несвідоме», «репресивне несвідоме», «соціальна пам'ять», «соціальна амнезія».

У цій частині роботи встановлено, що завдяки «машині політичного» витворюються два типи легітимності Суверена: 1) досконалість техніки (пов'язується із нейтральністю техніки та її ефективністю); 2) секуляризоване месіанство техніки (ототожнення техніки і технологій із ідеєю прогресу та вдосконаленням спільноти).

У підрозділі 4.4. «Біополітика як парадигма здійснення політичного в умовах сучасності» розглядається біополітичний підхід, в межах якого політика визначається як управління (чи навіть маніпуляція) біологічною природою, в першу чергу, людини. Таким чином, загальною тенденцією політичного світу визначається політизація життя. Встановлено, що небезпека сучасної біополітики є результатом стирання меж між природним і людським. Втручання в природу та її трансформація (генна модифікація), підлаштування природного під політичне (розщеплення атома, винайдення ядерної зброї) зумовлюють екзистенційну кризу. Разом з тим, біополітика ґрунтується на технології уявлення про політичне життя, що передбачає тенденцію інструменталізації та дисциплінування імагіативної здатності людини. Йдеться про переформатування соціальної уяви та впровадження способів розуміння політичного за допомогою його натуралізації.

Помічено, що сучасна біополітика прагне подолати межі політичного, які були закладені Аристотелівським визначенням людини як *bios politikos* та концепцією політичного, що передбачала тісний зв'язок між етикою та політикою. На основі аналізу становлення біополітики як парадигми політичного світу, виокремлено такі її типи: біополітика як адміністративні та юридичні регуляції впровадження біотехнологій в життя суспільства; біополітика як танатополітика; біополітика як біополітичне виробництво; біополітика як імунізація.

Можливість окреслення стану політичного світу в часи біополітики продемонстровано за допомогою поняття метрополісу, яким описується (наприклад, в працях А. Негрі і М. Хардта) політичний простір, котрий перетворює сучасний *поліс* на місце, де відбувається необмежене виробництво *спільного*, себто це фабрика, що продукує спільне благо. Встановлено, що таке продукування втілює у собі як позитивні, так і негативні тенденції політики, економіки і культури нашого часу. З одного боку, феномен метрополісу виявляє, що біополітичне виробництво виводить політичне за межі відношення публічне-приватне. Відтак необмежене виробництво спільного блага, зумовлює його смислову інфляцію. Однак, з іншого боку, будучи місцем біополітичного виробництва, метрополіс є простором, де люди розділяють засоби, комунікують одне з одним, обмінюються благами та ідеями.

У підрозділі 4.5. «Політична теологія і політичне месіанство в контексті секуляризації політичного світу» зосереджено увагу на тому, що осмислення політики, як правило, передбачає своєрідне «випередження» актуального стану. Встановлено, що найчастіше таке «випередження» відбувається завдяки перенесенню на ґрунт політичної теорії понять релігії, яке має два принципові наслідки: 1) політична теорія пов'язана із актом трансценденції, результатом чого стає феномен політичної теології; 2) політична теорія ґрунтується на акті іманенції, результатом чого є феномен політичного месіанства.

Доведено, що проблема трансценденції та іманенції в політичній сфері відсилає до смислового розгортання сакрального та профанного як онтологічних вимірів політичного світу. Досвід трансценденції – один із фундаментальних досвідів людини і відображає прагнення людини пізнати найглибші та найфундаментальніші основи світобудови. Досвід іманенції натомість відображає прагнення злитися зі світом, знайти в самому собі сили діяти в ньому, передбачає покладання на внутрішнє відчуття буття.

На основі аналізу особливостей процесу секуляризації в умовах сучасності встановлено, що феномени політичної теології та політичного месіанства є значущими не лише для домодерних спільнот, але й для сучасних демократичних та ліберальних суспільств. Помічено, що в умовах сучасної секуляризації на перший план виводяться два її наслідки: 1) релігійність не зникає, вона піддається певним перетворенням і по-новому сприймається людиною; 2) трансцендентність замінюється іманентністю і, відповідно, з'являється байдужість до метафізичних та теологічних проблем. Внаслідок цього можуть породжуватися тоталітарні політичні релігії, що засновуються на своєрідному перебожествленню, яке зумовлює перенесення сенсу від трансцендентного Бога та від людської екзистенції на історію,

що обумовлює іманентизацію християнського есхатону та утвердження ідеї кінця історії.

П'ятий розділ «Освіта в контексті трансформації сучасного політичного світу» присвячено аспектам освітньої політики, які можуть виступати засобами трансформації політичного світу, утвердження його автентичних вимірів та мають інтенцію підтримки свободи і гідності людини.

У підрозділі 5.1. «Освітня політика як спосіб реалізації емансипативного проекту в умовах сучасності» розглянуто засади освітньої політики та політичного значення освіти. Автор доводить, що осмислення засад освітньої політики та політичного значення освіти особливо актуальне для посткомуністичних країн, які переживають своєрідну кризу освіти. Проявляється вона низкою суперечностей: з одного боку, спостерігається усвідомлення необхідності руху до відкритості, плюралізму, а також перетворення освіти на важливий соціальний компонент розбудови державності, розвитку соціального капіталу; з іншого боку, має місце своєрідне «підвисання» впровадження інновацій та здійснення освітніх реформ через застосування неефективних та формальних підходів до формування освітньої політики, що, тим самим, перебиває можливість реалізації нових модернізаційних освітніх проектів. Як наслідок, освіта орієнтується на відтворення суспільної системи з усіма її соціальними та політичними патологіями, а не на її перетворення та зміну. Встановлено, що соціально-філософський аналіз освітньої політики зосереджує увагу, насамперед, на трьох важливих проблемах, а саме: 1) природа освітньої політики (освіта і політика визначаються як важливі функціональні підсистеми суспільства, відтак освітню політику намагаються окреслити через їх взаємодію, спрямовану на досягнення спільних благ та забезпечення ефективного функціонування соціальної системи); 2) методологічні засади аналізу освітньої політики (спроба продемонструвати міждисциплінарність такого аналізу); 3) практичні аспекти (визначення інструментів вироблення та реалізації освітньої політики). З'ясовано доцільність доповнити їх осмисленням освітньої політики в аспекті її емансипативної здатності, що порушує проблему гуманізації політичного світу, а також створення дієвого емансипативного проекту.

Використання інтерпретативного аналізу політичного світу уможливило розуміння освітньої політики як сукупності *політик*, а саме: політика суб'єктивації, політика смислу, політика знання, політика інституцій, політика рівності. До відомих та достатньо проаналізованих у вітчизняній філософії освіти емансипативних освітніх проектів (як педагогіка гноблених, трансформативне навчання, гранична педагогіка, антипедагогіка, феміністична критична педагогіка) додано та проаналізовано проект універсального методу навчання (Ж. Жакото, Ж. Рансьєр), а також визначено його емансипативний потенціал.

У підрозділі 5.2. «Феномен “ангажованого університету” і його культурна політика» на основі аналізу основних соціокультурних моделей університету, які існували від моменту його виникнення до сучасності, визначено суть сучасних трансформацій цієї інституції, а також основі виклики, перед якими вона постала: соціокультурний (пов'язаний із кризою класичного культурного проекту університету); інституційний (проявляється у тому, що сучасний університет

перетворюється на мультинаціональну корпорацію і діє за її логікою, по суті підкоряючись логіці «пізнього капіталізму»); політичний (пов'язаний із запровадженням та домінуванням у просторі освіти неоліберальної освітньої політики); системний (пов'язаний із домінуванням формальних змін над сутнісними). Стверджено, що в контексті пошуку відповідей на ці виклики сучасний університет має витворити модель «ангажованого університету» та реалізовувати власну культурну політику, що спрямована на проявлення його соціально-політичного та критичного потенціалу.

Автор доводить, що завдяки університету особливим чином проявляються смислові співвідношення політичного світу. Наприклад, переформатування відношення «центральне-периферійне» відбувається через те, що присутність університету у певному місті відразу перетворює його на культурний центр. Співвідношення «індивідуальне-спільнотне» переформатовується через піклування університету про етос спільнотного, а також забезпечує «самотність» у тому її аспекті, що важливий для індивідуального духовного та інтелектуального розвитку людини та самообмеження університету як інституції.

В роботі визначено, що культурна політика університету орієнтована на редефініцію політичного та здійснення пошуку можливості творення особливого режиму істини, що забезпечує відживлення та відтворення політичної культури. Доведено, що наслідки культурної політики «ангажованого університету» проявляються у таких аспектах: рефлексивний (формування контексту для економічної діяльності, реалізації соціальних та політичних проєктів, створення передумов для кращого функціонування соціальних та політичних інституцій); креативний (витворення ідей, які стають основою для соціально-політичних проєктів розвитку, забезпечуючи розподілення смислів та їх розуміння); аксіологічний (збереження цінностей та норм, що регулюють відтворення та розвиток соціуму); проєктивний (актуалізація і проєктування на актуальний соціальний контекст характеристик спільного блага).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі було проведено соціально-філософське дослідження онтологічних вимірів політичного світу в горизонті смислового розгортання буття людини як *bios politikos*, що дає можливість визначити їх універсальні виміри, а також вказати особливості актуального стану. Досягнути це дозволило здійснення послідовних кроків дослідження: розробка типології політичного; осмислення найбільш значущих аспектів співвідношення між приватним і публічним, сакральним і профанним, індивідуальним і спільнотним, центральним і периферійним; окреслення принципів філософської критики політичного світу, яка дає можливість визначити найбільш виразні способи спотворень у сучасному політичному світі, що мають тенденцію деформувати смислове (само)визначення людини як *bios politikos*; здійснення пошуку можливостей емансипативного проєкту, який закладає передумови трансформації політичного світу засобами освіти.

Соціально-філософський інтерпретативний аналіз феномену політичного, визначений в якості однієї з методологічних основ дослідження, включає досвід феноменологічного, герменевтичного та антропологічного підходів у вивченні соціальних та політичних феноменів. Його перевагою є те, що разом із схопленням та інтерпретацією смислів, породжених співвідношеннями політичного світу, він дозволив здійснити раціональну соціально-політичну критику, виявляючи межі політичного та феномени, які спотворюють його автентичний смисл. Встановлено, що соціально-філософське дослідження політики, яке використовує цей метод, складає альтернативу для позитивізму, котрий домінує у сучасній політичній теорії.

На основі окреслення предмету соціально-філософського аналізу політики було розроблено соціально-філософську типологію політичного, яка включає три основні типи: політичного як антагоністичного, політичного як агоністичного та політичного як уявного і символічного. Ця типологія охопила усі важливі способи проявлення та розуміння цього феномену, які спираються на боротьбу та подолання супротивника, демонструючи тим самим конфлікти всередині та зовні спільноти, а також проявляючи феномен політичної дружби; зосереджують увагу на менш інтенсивних проявах конфліктності, намагаючись показати можливості співпраці та компромісу, тим самим закладаючи перспективу оновлення сучасного демократичного проекту та ліберальної ідеології, а також актуалізуючи проблему толерантності; виявляють глибокий зв'язок політики із культурою, будучи породженими системою уявлень та символів.

Встановлено, що смисл політичного особливо інтенсивно проявляється через співвідношення приватного-публічного, індивідуального-спільнотного, сакрального-профанного та центрального-периферійного. Ці виміри окреслено як онтологічні з огляду на те, що вони мають фундаментальний характер, визначають смисловий горизонт політичного світу, виявляють через свою дихотомічність граничні стани політичного і складають передумову для витворення регіональних онтологій. Соціально-філософський аналіз цих співвідношень дав можливість запропонувати нові пояснення функціонування політичних та соціальних інституцій. Зокрема, здійснено розгляд еволюції соціальної і політичної інституції та виокремлено її послідовні етапи: інституція сенсу (відбувається проявлення сенсу, значущість якого утривалюється в часі), інституція довіри (значущість інституції не потребує особливих експлікацій і сприймається безпосередньо), інституція рацію (утривалювання сенсу і довіри здійснюється за допомогою раціонально обґрунтованих та формалізованих норм і правил).

Доведено, що виокремлені співвідношення онтологічних вимірів можуть породжувати екзистенційні феномени, які стосуються способу буття людини як *bios politikos*. Зокрема, встановлено, що феномен відкритості на Іншого проявляється у горизонті співвідношення індивідуального і спільнотного, набуває вираження через «обличчя Іншого» та «голос Іншого», тим самим урізноманітнюючи відношення між Своїм та Чужим. Аналіз феномену політичної самотності виявив протистояння індивідуального тоталізуючій дії спільнотного, пов'язане із пошуком людиною можливості самопізнання та вибудовування власної ідентичності.

Вивчення впровадження в сферу політики релігійного життя, що стосується сакрального і профанного вимірів політичного світу, склало підґрунтя для соціально-філософського аналізу політичної релігії. Проведене узагальнення існуючих концепцій, які намагаються здійснити теоретичну репрезентацію цього феномену, окреслило три основні підходи: антимодерністський аналіз, що проводиться з консервативної позиції; критичний аналіз, що здійснюється з позиції лібералізму; політологічний аналіз, що прагне до інтердисциплінарності. Опис співвідношення між сакральним і профанним засвідчив, що в горизонті розгортання цих вимірів смисл політичного значним чином інтенсифікується через такі форми досвіду як революційний (сприйняття революційної сили як прояву сакрального), естетичний (естетизація релігійних практик і трансляція їх на політику), апокаліптичний (стимулювання політичного через очікування кінця світу).

Встановлено, що співвідношення онтологічних вимірів політичного світу в умовах сучасності зазнає суттєвих змін. Значний вплив на політику здійснює поява нових медіа та утвердження парадигми інформаціоналізму, котра породжує феномен влади мережі, а також новий спосіб буття політичних феноменів, який обумовлений комунікацією та мережею. В результаті у політичному світі утворюються структури, які забезпечують швидку політичну мобілізацію та породжують нові форми організації політичних рухів та інституцій.

Виявлені трансформації, що торкнулися співвідношення онтологічних вимірів політичного світу, закономірно зумовили необхідність провести соціально-філософську діагностику спотворень політичного, які перешкоджають смислового розгортання буття людини як *bios politikos*. Встановлено, що ситуацію в сучасному політичному світі можна розглядати як перманентний надзвичайний стан, який не дозволяє чітко визначити політичне та забезпечити легітимність влади традиційними способами. Специфіка цього стану полягає, зокрема, у тому, що легітимність суверена забезпечується безпосередньо діями влади та ефективністю використання нею сили, незносністю актуального і неочікуваністю реального, а також самим моментом «оголошення» надзвичайного стану, тобто рішенням суверена.

За допомогою метафори «машина політичного» проаналізовано вплив техніки і технологій на сферу політики. Виявлено технічний та технологічний аспекти сучасної політики, які не дозволяють людині досягати безпосереднього відношення до політичного та смислів, які ним породжені. Іншим феноменом, який впливає на буття людини як *bios politikos* є біополітика. Визначено, що сучасні форми біополітики характеризуються різноманітністю, на основі чого уточнено та доповнено класифікацію даного явища, яка передбачає виокремлення таких його типів: біополітика як адміністративні та юридичні регуляції, що найчастіше забезпечуються державою; біополітика як танатополітика, що демонструє негативний вимір цього явища, оскільки ґрунтується на політизації смерті; біополітика як біополітичне виробництво, що здійснює продукування соціальності; біополітика як імунізація, що убезпечує індивіда від тоталізуючої дії суспільства та актуалізує політичний та юридичний аспекти «імунітету».

Соціально-філософський аналіз теоретичних репрезентацій політичного виявив, що політична теорія доволі часто закладає перспективу «випередження» актуального стану в політиці, прагнучи схопити ідеальні стани суспільства. Доведено, що вплив сакрального на таке «випередження» закладає дві стратегії – трансценденції смислу політичного, в результаті чого породжується феномен політичної теології, а також його іманентизації, що породжує політичне месіанство. Разом з тим, помічено, що в процесі секуляризації ці феномени можуть зумовлювати появу тоталітарних політичних релігій, які не дозволяють чітко розрізняти сакральне і профанне.

Запропоновано здійснювати пошук можливостей подолати спотворення політичного світу засобами освіти. Для цього було розглянуто проблеми сучасної освітньої політики та феномен «ангажованого університету». Доведено, що з метою розуміння освітньої політики, її формування та здійснення як цілісності форми, діяльності та змісту, доцільно визначати сукупність освітніх *політик*, а саме: політики суб'єктивації (дала зрозуміти механізми формування суб'єкта засобами освіти), політики смислу (здобування і трансляція соціально та культурно значущих смислів), політики знання (визначення зміни режиму існування знання в умовах сучасності), політики інституції (забезпечення транспарентності діяльності освітніх інституцій), політику рівності (пошук шляхів подолання нерівності та маргіналізації окремих груп в освіті).

Проведений аналіз актуального становища університету дозволив окреслити інституцію вищої освіти як «ангажований університет», що здійснює власну культурну політику. Завдяки цьому було визначено соціокультурні виклики для університету, способи витворення його інституційної ідентичності, а також соціальне значення в сучасних умовах.

Результати дисертаційного дослідження відкривають перспективу їх практичного використання, а також подальших теоретичних розробок соціально-онтологічних засад політики. Соціально-філософська концепція онтологічних вимірів політичного світу та методологія інтерпретативного аналізу політичного дозволяють проводити соціальну, політичну та соціокультурну аналітику і діагностику актуальних політичних процесів, а також розробляти політичні та освітні проекти, які орієнтовані на розвиток громадянського суспільства в сучасній Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Шевчук Д. М. Смысл і межі політичного: філософська інтерпретація : монографія / Д. М. Шевчук. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 374 с.

Статті у фахових виданнях:

2. Шевчук Д. М. Дискурсивна ідентичність як спосіб окреслення Іншого / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 5. – С. 28–37.
3. Шевчук Д. М. Герменевтика (ре-)конструйованої історичної пам'яті: досвід посткомуністичних країн / Д. М. Шевчук // Актуальні проблеми духовності. Збірник наукових праць / Ред. Я. В. Шрамко. – Кривий Ріг, 2009. – Вип. 10. – С. 360–367.
4. Шевчук Д. М. Проблема відродження класичної традиції в сучасній політичній філософії / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 6. – С. 12–19.
5. Шевчук Д. М. Біополітика як парадигма розуміння феномену політичного в сучасній філософії / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 7. – С. 59–70.
6. Шевчук Д. М. Проблема розуміння політичного як агоністичного в сучасній філософії / Д. М. Шевчук // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2010. – № 3-4. – С. 54–59.
7. Шевчук Д. М. Політичне як уявлене та символічне: до онтології політичного світу / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – Вип. 8. – С. 413–424.
8. Шевчук Д. М. Трансценденція та іманенція в політичній теорії й проблема буття людини в політичному світі / Д. М. Шевчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Філософські науки. – № 692. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 80–84.
9. Шевчук Д. М. Трансформація людського в сучасному політичному світі: соціально-філософський аналіз / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Вид. Національного університету «Острозька академія», 2011. – Вип. 9. – С. 64–74.
10. Шевчук Д. М. Антагоністичний вимір політичного світу: соціально-філософський аналіз / Д. М. Шевчук // Інтелект. Особистість. Цивілізація: Темат. зб. наук. пр. із соц.-філософ. проб. Вип. 9. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – С. 148–156.
11. Шевчук Д. М. Антропологічний підхід до феноменів політичного світу: методологічний аспект / Д. М. Шевчук // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Вип. 541–542. Філософія. – Чернівці: Чернівецький нац. університету, 2011. – С. 23–27.
12. Шевчук Д. М. Соціально-політична критика як спосіб осмислення політичного світу / Д. М. Шевчук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філософські науки. – 2011. – № 24 (221). – С. 112–117.

13. Шевчук Д. М. Герменевтика як спосіб розуміння феноменів політичного світу / Д. М. Шевчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада В. П. Андрущенко. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 26 (39). – С. 219–228.
14. Шевчук Д. М. Публічне і приватне в горизонті соціального буття людини / Д. М. Шевчук // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія, Культурологія: Збірник наукових праць. – К.: НАУ, 2011 – Вип. 2 (14). – С. 76–80.
15. Шевчук Д. М. «Машина політичного» в горизонті взаємодії техніки і політики / Д. М. Шевчук // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. Лях В. В. – 2012. – Випуск 5 (113). – С. 51–60.
16. Шевчук Д. М. Філософські передумови політичної теорії / Д. М. Шевчук // Актуальні проблеми духовності. Збірник наукових праць / Ред. Я. В. Шрамко. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 13. – С. 184–192.
17. Шевчук Д. М. Уявне та символічне як способи репрезентації політичних феноменів (соціально-філософський аналіз) / Д. М. Шевчук // Інтелект. Особистість. Цивілізація: Темат. зб. наук. пр. із соц.-філософ. проб. Вип. 10. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – С. 163–169.
18. Шевчук Д. М. Сучасна філософська рефлексія феномену політичного: особливості розуміння і критики / Д. М. Шевчук // Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія. – 2012. – Вип. 11 (224). – С. 23–28.
19. Шевчук Д. М. Політизація життя в контексті біополітики: соціально-філософський аналіз / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Вид. Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 13. – С. 119–124.
20. Шевчук Д. М. Надзвичайний стан і межі політичного: соціально-філософський аналіз / Д. М. Шевчук // Філософська думка. – 2013. – № 2. – С. 82–92.
21. Шевчук Д. М. До проблеми соціально-філософського аналізу феномену політичної самотності / Д. М. Шевчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада В. П. Андрущенко. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 29 (42). – С. 286–293.
22. Шевчук Д. М. Інтерпретативний аналіз феномену політичного: методологічні засади та просвітницький потенціал / Д. М. Шевчук // Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис. – № 2. – Додаток 1: Наука і вища освіта. – К., 2013. – С. 88–95.
23. Шевчук Д. М. Онтологічні виміри політичного світу: центральне і периферійне / Д. М. Шевчук // Філософія науки: традиції та інновації. Наук. журнал. – 2014. - № 1(9). – С. 163–170.

24. Шевчук Д. М. До проблеми соціально-філософського осмислення засад освітньої політики / Д. М. Шевчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія». – Острог: Вид. НаУОА, 2014. – Вип. 16. – С. 133–137.

Статті в іноземних виданнях:

25. Шевчук Д. М. Особенности феноменологического подхода в исследовании политических феноменов / Д. М. Шевчук // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2013. – Volume 1. – No. 3. – S. 84–88.
26. Shevchuk D. Problem tożsamości mniejszości narodowych w perspektywie współczesnej filozofii polityki / D. Shevchuk // Facta Simonidis. – 2013. – Nr 1(6). – Zamość: Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im Sz. Szymonowica, 2013. – S. 37–52.
27. Shevchuk D. Przyjaźń polityczna a rozumienie polityczności / D. Shevchuk // Hybris. – 2014. – Nr 25. – S. 33–46.
28. Шевчук Д. М. Особенности проявления «сакрального» и «профанного» в горизонте политического / Д. М. Шевчук // Вестник Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 1: Філасофія, паліталогія, сацыялогія. – 2014. – № 1. – С. 78–85.
29. Шевчук Д. М. Философское понимание политики и современная (пост-политическая) ситуация / Д. М. Шевчук // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – 2014. – № 2 (26). – С. 122–129.
30. Shevchuk D. Problem tożsamości instytucjonalnej współczesnego uniwersytetu a polityka edukacyjna / D. Shevchuk // Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A: Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne. – 2014. – Nr 3 (1). – S. 69–81.

Статті та тези, опубліковані в інших наукових збірниках:

31. Шевчук Д. М. Політичний дискурс: реалізація політики поміж текстом і контекстом / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Культура і соціальні комунікації» / За ред. Л. В. Квасюк. – Острог, 2010. – Вип. 2. – С. 151–159.
32. Шевчук Д. М. Проблема універсальності принципів справедливості у філософії Джона Ролза / Д. М. Шевчук // Філософські діалоги'2009. Вип. 3: Етика і політика: національний і світовий досвід: за матеріалами наукової конференції. – К., 2009. – С. 54–63.
33. Шевчук Д. М. Філософ і політика: до проблеми формування політичної культури / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 6. – С. 18–27.
34. Шевчук Д. М. Політика в часи нетократії: проблема реалізації влади в інформаційному суспільстві / Д. М. Шевчук // Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні: Матеріали І

- Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених / За ред. Л. В. Квасюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – С. 73–82.
35. Шевчук Д. М. Історичні трансформації та сучасні концепції політичної теології / Д. М. Шевчук // Наукові записки НаУОА. Серія: Культурологія. Вип. 10. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – С. 176–187.
 36. Шевчук Д. М. Социально-философский анализ политического как предпосылка политической теории / Д. М. Шевчук // Социальная онтология в структурах теоретического знания. Материалы IV международной научно-практической конференции. – Ижевск, 2012. – С. 351–355.
 37. Шевчук Д. М. «Центр – периферия» как смыслопорождающее измерение современного политического мира / Д. М. Шевчук // Общество, общности, человек: в поисках «вечного мира». Материалы VI Международной научной интернет-конференции (11 ноября 2013 г.). – Тамбов: Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», 2013. – С. 205–212.
 38. Шевчук Д. М. Проблема неавтентичного буття людини в сучасному політичному світі: соціально-філософські та антропологічні аспекти / Д. М. Шевчук // Дні науки філософського факультету – 2011. Міжн. наук. конференція (2011; Київ). – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – С. 142–144.
 39. Шевчук Д. М. Феноменологія як спосіб осягнення політичного світу / Д. М. Шевчук // Філософські виміри сучасної соціальної реальності. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Донецьк, 2011. – Т. 1. – С. 134–136.
 40. Шевчук Д. М. Толерантність в умовах агонічності політичного світу / Д. М. Шевчук // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-теоретичної конференції від 19-20 травня 2011 року. – Житомир, 2011. – С. 189–191.
 41. Шевчук Д. М. Від bios politikos до homo sacer: антропологічний аспект сучасної (біо-)політики / Д. М. Шевчук // Матеріали I Міжнародної наукової конференції «Антропологічні виміри філософських досліджень». – Дніпропетровськ, 2012. – С. 115–116.
 42. Шевчук Д. М. Взаємовідношення людини і полісу як проблема класичної політичної філософії (Платон і Аристотель) / Д. М. Шевчук // Традиція і культура. Ідеї Платона у сучасному бутті. Матеріали міжнародної наукової конференції. 14-15 грудня 2012 року. – К., 2012. – Частина 1. – С. 32–34.
 43. Шевчук Д. М. До проблеми ідентифікації «друга» у сфері політики / Д. М. Шевчук // Наукові записки. Серія: «Культурологія». Матеріали VI міжнародної наукової конференції «Культура в горизонті сталих і плинних ідентичностей» (12-13 квітня 2013 року, м. Острог). Частина 2. – Острог: Вид. Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 12. – С. 341–344.

44. Шевчук Д. М. Людина і політика в контексті функціонування «машини політичного» / Д. М. Шевчук // Антропологічні виміри філософських досліджень: матеріали 2ої міжнародної наукової конференції, Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 р. – Дніпропетровськ: ДНУЗТ, 2013. – С. 57–59.
45. Шевчук Д. М. Сучасна політична філософія: рефлексії на тлі постполітики / Д. М. Шевчук // Філософія як культурна політика сучасності. Тези доповідей всеукраїнської наукової конференції. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 9–10.
46. Шевчук Д. М. Політика ідентичності як проблема сучасної політичної філософії / Д. М. Шевчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія. Проблеми ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття: матеріали міжнародної наукової конференції (Острог, 4-5 квітня 2014 року). Частина 2. – Острог: Вид. НаУОА, 2014. – Вип. 15. – С. 308–310.
47. Шевчук Д. М. «Ангажований університет» і його культурна політика / Д. М. Шевчук // Філософія як культурна політика сучасності. Тези доповідей II всеукраїнської наукової конференції. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 29–30.
48. Шевчук Д. М. Особливості освітньої політики в умовах сучасності / Д. М. Шевчук // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософські проблеми сучасності»: статті й тези / редкол. Берегова Г. Д., Герасимова Е. М., Лень Т. В. й ін. – Херсон: РВВ «Колос», 2014. – С. 250–252.

АНОТАЦІЇ

Шевчук Д. М. Онтологічні виміри сучасного політичного світу (соціально-філософський аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Інститут вищої освіти НАПН України – Київ, 2015.

У дисертаційному дослідженні представлено соціально-філософську концепцію онтологічних вимірів політичного світу, що презентує проявлення смислу і меж політичного в горизонті буття людини як *bios politikos*. Автором розроблено соціально-філософський інтерпретативний аналіз феномену політичного, що дозволяє схопити його смислотворчі аспекти, які розкривають соціально-онтологічні виміри політичного світу та його зв'язок із людським буттям. Виокремлено основні соціальні прояви політичного і розроблено типологію, що визначає його три типи: антагоністичне, агоністичне, уявне і символічне. Виявлено, що смисл політичного особливо інтенсивно проявляється через співвідношення приватного-публічного, індивідуального-спільнотного, сакрального-профанного та центрального-периферійного.

Окреслення трансформацій, що торкнулися співвідношення онтологічних вимірів політичного світу, вивело дане дослідження на діагностику спотворень політичного. У роботі розглянуто ситуацію перманентності надзвичайного стану, дегуманізаційні тенденції в сучасному політичному світі, феномен «машини політичного», біополітику, політичну теологію та політичне месіанство. Крім того, здійснено пошук можливостей емансипативного проекту, який закладає передумови змін у політичному світі засобами освіти.

Ключові слова: політичне, політичний світ, *bios politikos*, онтологічні виміри, надзвичайний стан, «машина політичного», освітня політика, «ангажований університет».

Шевчук Д. М. Онтологические измерения современного политического мира (социально-философский анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Институт высшего образования НАПН Украины – Киев, 2015.

В диссертационном исследовании представлена социально-философская концепция онтологических измерений политического мира, раскрывающая смысл и границы политического в горизонте бытия человека как *bios politikos*. Автором разработан социально-философский интерпретативный анализ феномена политического, который позволяет познать его смыслопорождающие аспекты, раскрывающие социально-онтологические измерения политического мира и его связь с человеческим бытием. Выделены основные социальные проявления политического и разработана типология, определяющая три типа: антагонистическое, агонистическое, воображаемое и символическое. Обнаружено, что смысл политического особенно интенсивно проявляется через соотношения частного-публичного, индивидуального-общего, сакрального-профанного и центрального-периферийного.

Определение трансформаций, касающиеся соотношения онтологических измерений политического мира, вывело данное исследование на диагностику искажений политического. В работе были рассмотрены: ситуация перманентности чрезвычайного положения, дегуманизационные тенденции в современном политическом мире, феномен «машины политического», био-политика, политическая теология и политическое месіанство. Кроме того, осуществлен поиск возможностей эмансипативного проекта, который закладывает предпосылки изменений в политическом мире с помощью образования.

Ключевые слова: политическое, политический мир, *bios politikos*, онтологические измерения, чрезвычайное положение, «машина политического», образовательная политика, «ангажированный университет».

Shevchuk D. M. The Ontological Dimensions of Contemporary Political World (Socio-Philosophical Analysis). – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophical Sciences in specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history – Institute of Higher Education of the NAPS of Ukraine. – Kyiv, 2015.

This thesis presents the systematic socio-philosophical reconstruction and conceptualization of ontological dimensions of the political world, which demonstrate the manifestation of sense and limits of the political in horizon of human being as *bios politikos*. The author has developed the socio-philosophical interpretive analysis of the political phenomena. Such analysis gives a possibility to comprehend the aspects of the political, in which the socio-ontological dimensions of the political world and its connections with human being have discovered.

In the present thesis it has been investigated the main social manifestations of the political and presented the typology of it: the political as antagonistic, as agonistic, as imaginative and symbolic. This typology has captured all the important manifestations of this phenomenon, 1) based on the fight and overcome the enemy, thus demonstrating conflicts within and outside the community, as well as showing the phenomenon of political friendship; 2) focused on the less intensive forms of conflict, trying to show the possibilities of cooperation and compromise, thereby laying the perspective of modern democratic renewal projects and actualizing the problem of tolerance; 3) showing a deep connection between politics and culture. The author has recognized that sense of the political is manifesting intensively through relations between private and public, individuality and community, sacred and profane, central and peripheral. These dimensions were determined as ontological ones, because they are a precondition for regional ontologies and show the very states of the political. The philosophical analysis of these dimensions made it possible to offer new explanation of the functioning of political and social institutions. Author has proposed the view on evolution of social and political institutions, which distinguishes three successive stages: institution of sense, institution of trust and institution of ratio.

The determining of the transformation in the contemporary political world gave a possibility to diagnose the distortions of the political. This thesis examines the permanent state of exception, dehumanistic tendencies in the contemporary political world, “machine of the political”, biopolitics, political theology and political messianism. Author pays attention to the problem of legitimacy of the political power, the transformation of *bios politikos* into *homo sacer*, the ways of creation the totalitarian political religions.

Author has analyzed the possibilities of emancipative project as precondition of political changes by using the educational facilities. He has proposed to comprehend the educational policy as complex of “politics”: politics of subjectivity (forming the subjectivity by transmission the knowledge and values), politics of sense (transmission of the social senses), politics of knowledge (establishing the systems of knowledge in situation of new regime of truth), politics of institutions (analyzing the transparency of educational institutions), politics of equality (solving the problem of access to education for the marginalized groups). Such comprehension of educational policy shows the context in which it is formatting and realizing as integrity of form, activity and contents. The

investigation of the actual state of university gave a possibility to present the institution of higher education as “engaged university”, which is realizing its cultural policy. This analysis gave a possibility to determine the sociocultural challenges for the university, ways of appearance of its institutional identity and social significance in the modern world.

The results of the research offer the prospect of their practical use and further theoretical development of socio-ontological foundations of the politics. Socio-philosophical concept of ontological dimensions of the political world and methodology of interpretive analysis allow social, political and socio-cultural analysis and diagnosis of current political processes

Key words: the political, political world, *bios politikos*, ontological dimensions, state of exception, “machine of political”, educational policy, “engaged university”.